

DOI: 10.59560/18291155-2026.2-119

ՏԱԹԵՎԻԿ ՍԻՐԱԴԵՂՅԱՆ

Փաստաբան,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի
սահմանադրական իրավունքի
ամբիոնի հայցորդ,
ORCID ID: 0000-0003-1868-6568

**ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ՎԱՐՉԱԿԱՆ
ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՄԱՏՉԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԼՐԱՑՈՒՑԻՉ ԵՐԱՇԽԻՔ**

Ամփոփագիր

«Էլեկտրոնային արդարադատությունը որպես վարչական արդարադատության մատչելիության լրացուցիչ երաշխիք» հոդվածում ներկայացվել են էլեկտրոնային արդարադատության հասկացության, այս ինստիտուտին ներկայացվող նվազագույն չափանիշների, առավելությունների և թերությունների վերաբերյալ հեղինակի կողմից կատարված գիտագործնական ուսումնասիրությունների արդյունքները, միջազգային փորձը:

Հեղինակը հոդվածում մանրամասն անդրադարձել է 2025 թ. օգոստոսի 15-ից մեզանում գործարկված վարչական արդարադատության էլեկտրոնային համակարգին, տեսական հենքի վրա վեր հանել համակարգին առնչվող ինչպես իրավական, այնպես էլ գործնական խնդիրները, առաջարկել դրանք հաղթահարելու տեսագործնական հնարավոր ուղիները:

Հիմնաբառեր. արդարադատություն, տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ, էլեկտրոնային արդարադատություն, էլեկտրոնային համակարգ, արհեստական բանականություն, էլեկտրոնային դատական ակտ, էլեկտրոնային համակարգից օգտվող ֆիզիկական անձ, տեսահաղորդակցության միջոցներ:

Ներածություն

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներկա առաջընթացին զուգընթաց անխուսափելի է էլեկտրոնային արդարադատության գործիքների ներդրումը և գործարկումը դատավարական ընթացակարգերում: Էլեկտրոնային գործիքները ոչ միայն ծառայում են որպես արդար դատաքննության իրավունքի առանձին բաղադրիչ՝ հրապարակային դատավարության ապահովման երաշխիք, այլև կարող

են դյուրացնել դատարան դիմելու և դատական գործի քննության ընթացակարգերը՝ դրանով իսկ արդարադատությունը դարձնելով առավել հասանելի և մատչելի: Արդարադատության մատչելիության ապահովման տեսանկյունից լուրջ մարտահրավեր էր COVID-19 համաճարակը, որն ակնառու դարձրեց դատավարական գործընթացներում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների լայնամասշտաբ ներդրման և կիրառման օբյեկտիվ անհրաժեշտությունն ամբողջ աշխարհում: Ըստ էության «Մարդկության թվայնացվածության ներկայիս մակարդակի ու տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացվածության պայմաններում անհնար է ապահովել դատական համակարգի գործունեության արդյունավետությունն ու մատչելիությունն առանց ժամանակակից էլեկտրոնային արդարադատության և դատական գործունեության կառավարման ավտոմատացված ծրագրերի ներդրման»¹:

Էլեկտրոնային արդարադատության կառուցակարգերը, բացառությամբ դրա առանձին դրսևորումների, ներպետական օրենսդրություն են ներդրվել Հայաստանի Հանրապետության դատական և իրավական բարեփոխումների 2022-2026թթ. ռազմավարության և դրանից բխող գործողությունների ծրագրի 1-ին հավելվածով «Էլեկտրոնային դատարան» և «Էլեկտրոնային արդարադատություն» միասնական կառավարման համակարգեր ստեղծելու ռազմավարական ուղղության հիման վրա ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում և ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքում 2023 թ. դեկտեմբերի 22-ին կատարված փոփոխություններով և լրացումներով: Այս իմաստով, թերևս, առավել քան արդիական է քննարկվող թեմայի գիտագործնական հետազոտումը, միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը՝ առկա խնդիրները վեր հանելու, դրանց հնարավոր լուծումներն առաջ քաշելու և այդպիսով նաև մեզանում էլեկտրոնային արդարադատության ինստիտուտի հետագա կատարելագործմանը նպաստելու համար:

Էլեկտրոնային արդարադատության հասկացությունը և առանձնահատկությունները: «Էլեկտրոնային արդարադատություն» կամ «Էլեկտրոնային դատավարություն» եզրույթների նշանակությունը հայրենական օրենսդրությամբ բացահայտված չէ, օրենսդիրը տվել է «Էլեկտրոնային համակարգ» հասկացության մեկնաբանությունը², որը, իհարկե, չի կարող նույնացվել հիշյալ եզրույթների հետ: Գիտական շրջանակներում «Էլեկտրոնային արդարադատություն» հասկացությունն ընկալվում է լայն և նեղ իմաստներով. լայն իմաստով այն

¹ Տե՛ս Բարձրագույն դատական խորհրդի 2019 թ. տարեկան հաղորդումը, էջ 109-110:

² Էլեկտրոնային համակարգը ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 119.2-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի և ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 64.3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի հիմքով՝ էլեկտրոնային փաստաթղթերի նախապատրաստման, առաքման, ստացման, պահպանման և գործի քննության համար անհրաժեշտ՝ սույն գլխով նախատեսված այլ գործողությունների իրականացման համար Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտի կողմից վարվող էլեկտրոնային համակարգն է:

դիտարկվում է որպես էլեկտրոնային (թվային) պետության բաղկացուցիչ մաս, դրա ենթահամակարգը՝ բնորոշ դատական իշխանության ճյուղին՝ որպես դրա զարգացման նոր ուղղություն, որի շրջանակներում, հաշվի առնելով դատական պաշտպանության առանձնահատկությունները, իրացվում են էլեկտրոնային պետության նպատակները, խնդիրները և սկզբունքները, կիրառվում են ինչպես արտաքին, այնպես էլ՝ ներքին սուբյեկտների, ներառյալ՝ դատական վարույթի մասնակիցների հետ փոխհարաբերությունների և փոխազդեցության նոր ուղիներ, մեթոդներ և ձևեր՝ կապի և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների գործադրմամբ: Նեղ իմաստով «էլեկտրոնային արդարադատությունը» ընկալվում է կա՛մ որպես վարույթի ձև և մեթոդ, կա՛մ՝ դատավարության ձև: Ըստ էության, էլեկտրոնային արդարադատության նեղ մոտեցումը ենթադրում է ոչ այլ ինչ, քան կոնկրետ ոլորտային՝ վարույթային մոտեցում՝ ընթացակարգային գիտությունների մեթոդների և գործիքների օգտագործմամբ¹: Էլեկտրոնային դատավարությունն արդարադատության իրականացման ընթացքում դատական վարույթի որևէ մասնակցի կողմից տեղեկատվական և հաղորդակցության տեխնոլոգիաների օգտագործումն է՝ պետական ծառայությունների արդյունավետության ու որակի մակարդակը բարձրացնելու նպատակով²: Իհարկե, տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառումը, վարույթային նյութերի «թվայնացումը» չպետք է ինքնանպատակ լինեն, այլ պետք է ծառայեն որպես դատավարության խնդիրների իրագործման մեխանիզմների կատարելագործման և իրավունքի սուբյեկտների իրավունքների պաշտպանության ու վերականգնման արդյունավետության բարձրացման միջոց³: Արդարացի թվային դատավարությունների ապահովման համար տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացումը պահանջում է տեղեկատվական տեխնոլոգիաների, դատավարական իրավունքի և դրա մեկնաբանման մշտական համապատասխանեցում և վերահամապատասխանեցում⁴:

Էլեկտրոնային արդարադատության ստեղծումը, որպես էլեկտրոնային պետության բաղկացուցիչ մաս, կապված է մի շարք տեխնիկական,

¹ Տե՛ս **Бурдина Е.В., Зуева С.В.** Электронное правосудие: Монография. - Москва, 2021, էջ 42-43, https://op.raj.ru/pdf/burdina_el_prav.pdf

² Տե՛ս **Слабоспицкий А.С** Альтернативные элементы электронного правосудия // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Право. 2023. № 4 (55), էջ 102, DOI: <https://doi.org/1017308/law/1995-5502/2023/4/>

³ Տե՛ս **Даниелян А.С.** Электронное правосудие в гражданском процессе: понятие, вызовы и перспективы // Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского. Юридические науки, 2023, Т. 9 (75). № 2, էջ 199, <https://cyberleninka.ru/article/n/elektronnoe-pravosudie-v-grazhdanskom-protssesse-ponyatie-vyzovy-i-perspektivy/viewer>

⁴ Տե՛ս **Dory Reili G, Francesc Co Tini**, "E-Justice Platforms: Challenges for Judicial Governance". (2022), 13 (1) International Journal For Court Administation 6, academic article, էջ 2, <https://iacajournal.org/articles/10.36745/ijca.445>

ընթացակարգային, իրավական հարցերի լուծման հետ և ներառում է ինչպես դատարանում, այնպես էլ տարբեր ատյանների դատարանների միջև ոչ թղթային փաստաթղթաշրջանառության ներդրումը, էլեկտրոնային փաստաթղթին իրավաբանական ուժ տալը, դատարաններում գործերն էլեկտրոնային եղանակով վարելը, տեսահաղորդակցության կիրառման ընդլայնումն ինչպես դատաքննության ընթացքում, այնպես էլ քրեական գործերի նախնական քննության փուլում, գործին մասնակցող անձանց էլեկտրոնային ծանուցումը (դրանց հավասար իրավական ուժ տալը), դատական ակտերի էլեկտրոնային տվյալների բանկերի ստեղծումը, ինչպես նաև համացանցի միջոցով դրանց հասանելիության ապահովումը, այլ պետական մարմինների հետ դատարանների տվյալների՝ իրավաբանորեն նշանակալի փոխանակումը¹: Տեսակոնֆերանսները հիմնականում օգտագործվում են այն դեպքում, երբ անձի ֆիզիկական ներկայությունն անիրագործելի է կամ ծախսատար, դատարանները պարբերաբար օգտագործում են տեսահաղորդակցության միջոցները նախագահող դատավորի և տարբեր քաղաքներում կամ երկրներում գտնվող փաստաբանների միջև լսումներ անցկացնելու, փորձագետների, խոցելի վկաների, անազատության մեջ գտնվող անձանց հարցաքննության համար²:

Էլեկտրոնային արդարադատությանը, իհարկե, հատուկ են նաև որոշ թերություններ. Ռազոժինսան և Շերբինինսան առանձնացրել են էլեկտրոնային փաստաթղթերի իսկության ստուգման, էլեկտրոնային արդարադատության համակարգերում պահպանվող կամ դրանց միջոցով փոխանցվող տեղեկատվության պաշտպանության դժվարությունները, բնակչության պահպանողական խմբերի անվստահության և պետական իշխանության մարմինների հետ փոխհարաբերություններում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների օգտագործման ցանկության բացակայությունը³: Առհասարակ առկա են էլեկտրոնային արդարադատության համակարգի զարգացմանը խոչընդոտող մի շարք խնդիրներ, որոնց թվին կարելի է դասել բնակչության իրավական մշակույթի ցածր մակարդակը, դատական համակարգի աշխատակիցների կրթական անբավարար մակարդակը, դատարանների անբավարար տեղեկատվատեխնիկական հագեցվածությունը, էլեկտրոնային արդարադատության համակարգում առկա տեղեկատվության պաշտպանությանն առնչվող խնդիրները, օրենսդրության մեջ ժամանակակից նորարարությունների բացակայությունը, դատարանների միջև փոխգործակցության

¹ Տե՛ս **Денисов И.С.** Электронное правосудие как элемент электронного государства, էջ 4, <file:///C:/Users/HP/Downloads/elektronnoe-pravosudie-kak-element-elektronnogo-gosudarstva.pdf>

² Տե՛ս **Barry Walsh**, "E-Justice Projects – Distinguishing Myths from Realities". Mexico City, 2011 թ., էջ 6-7:

³ Տե՛ս **Рогожина С.Г., Щербинина Н.С.** Электронное правосудие»: сравнительно-правовой анализ // Журнал юридических исследований. Том 5. № 3, 2020, էջ 87:

Էլեկտրոնային դատավարության գործիքների կիրառումը որոշակի ազդեցություն ունի նաև արդարադատություն իրականացնելիս դատարանների կողմից օգտագործվող ֆինանսական ռեսուրսների նվազեցման նկատմամբ: Բարձրագույն դատական խորհուրդն էլեկտրոնային արդարադատության, անգամ պետական իշխանության մարմինների հետ էլեկտրոնային թղթակցության բացակայությունը դիտարկել է որպես արդարադատության գերծախսատարության հիմնական պատճառներից մեկը³, մինչդեռ ըստ Սահմանադրական դատարանի, դատական պաշտպանության իրավունքի սահմանադրաիրավական բովանդակության տեսանկյունից «էժան արդարադատությունը», կամ էլեկտրոնային միջոցների կիրառմամբ դատարան դիմելու գործընթացներն առավել հուսալի կամ մատչելի համարելն ինքնին չեն կարող դիտարկվել որպես դատարանի մատչելիությունն ապահովող անհրաժեշտ երաշխիքներ: (...) հաղորդակցության էլեկտրոնային ժամանակակից միջոցների առավել լայն գործադրումն անձին իրավական այլընտրանքային հնարավորություն կընձեռի դատարան դիմելիս կամ հայցադիմումը (կից փաստաթղթերով) դատավարության մասնակիցներին ուղարկելիս ընտրություն կատարելու հարցում: Բոլոր դեպքերում, այդպիսի միջոցների օրենքով իրացման սկզբունքները, եղանակները պետք է համադրելի լինեն արդարադատության մատչելիության սահմանադրաիրավական չափանիշներին: (...) առանց վերոհիշյալ նախադրյալների ստեղծման (այդ թվում՝ իրավական), դատական պաշտպանության և, մասնավորապես՝ արդարադատության մատչելիության իրավունքի իրացումը ՀՀ Սահմանադրության 61 և 63-րդ հոդվածների սահմանադրաիրավական բովանդակության տեսանկյունից երաշխավորելի չէր լինի⁴:

Դատավարական գործընթացներում տեղեկատվական տեխնոլոգիաների կիրառումը խրախուսում են նաև Հայաստանի Հանրապետության կողմից

² Ст'я Гаврилов Е.О. Дискуссионные аспекты и перспективы внедрения электронного правосудия // Bulletin, 2024, № 553, <https://cyberleninka.ru/article/n/diskussionnye-aspekty-i-perspektivy-vnedreniya-elektronnogo-pravosudiya/viewer>

⁴ Տե՛ս Սահմանադրական դատարանի 2016 թ. մարտի 10-ի թիվ ՍԴՌ-1257 որոշումը, <https://concourt.am/decision/decisions/sdv-1257.pdf>

վավերացված միջազգային պայմանագրերի հիման վրա գործող, ինչպես նաև կոնվենցիոն մարմինները: Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեն (այսուհետ՝ Նախարարների կոմիտե), օրինակ, կարևորել է դատարանների հետ նոր տեխնոլոգիաների միջոցով հաղորդակցվելը, մասնավորապես, ի թիվս այլնի նաև՝ էլեկտրոնային միջոցներով դատական վարույթ հարուցելու, դատավարության ընթացքում հետագա գործողություններն էլեկտրոնային փաստաթղթաշրջանառության միջավայրում իրականացնելու, դատավարության արդյունքներն էլեկտրոնային եղանակով ստանալու հնարավորությունները՝ անհրաժեշտ անվտանգային և անձնական տվյալների պաշտպանությանն առնչվող պահանջների պահպանմամբ¹: Նախարարների կոմիտեն հնարավոր է համարել նաև կապի հեռավար միջոցներով բանավոր ապացույցների ձեռքբերումը, եթե դա թույլ է տալիս տվյալ ապացույցի բնույթը՝ նպատակահարմար համարելով ի թիվս այլնի, հաշվի առնել նաև այնպիսի գործոններ, ինչպիսիք են՝ ապացույցների նշանակությունը, ապացույցը ներկայացնող անձի կարգավիճակը, ապացույցները փոխանցող տեսահաղորդակցության անվտանգությունն ու ամբողջականությունը, դատարանում համապատասխան անձի ներկայությունն ապահովելու հետ կապված ծախսերն ու բարդությունները: Միևնույն ժամանակ, հեռավար եղանակով ապացույցներ ձեռք բերելիս անհրաժեշտ է համարել ապահովել, որ բանավոր ցուցմունքների փոխանցումը տեսանելի և լսելի լինի դատավարության մասնակիցներին ու հրապարակային դատավարությանը ներկա գտնվող անձանց, հեռավար եղանակով հարցաքննվող անձը հնարավորություն ունենա տեսնել և լսել դատավարությունն այն չափով, որն անհրաժեշտ է այն արդար և արդյունավետ իրականացնելու համար²: Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհրդի կարծիքով տեղեկատվական տեխնոլոգիաները պետք է գործիք կամ միջոց հանդիսանան արդարադատության կառավարումը բարելավելու, դատարաններից օգտվողների համար դատարանի հասանելիությունը դյուրացնելու և Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածում սահմանված երաշխիքները խթանելու համար, որոնք վերաբերում են դատավորի անաչառությանը, անկախությանը, դատաքննության արդարությանը և ողջամիտ տևողությանը: Այնուամենայնիվ, դրանց կիրառումը չպետք է սահմանափակի դատավարական երաշխիքները և որևէ կերպ չպետք է դատարանից օգտվողներին

¹ Տե՛ս Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի 2001 թ. փետրվարի 28-ի «Նոր տեխնոլոգիաների օգտագործման միջոցով քաղաքացիներին դատական և այլ ծառայությունների էլեկտրոնային մատուցման վերաբերյալ» թիվ (2001)3 հանձնարարականը, կետ 3:

² Տե՛ս Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի «Քաղաքացիական և վարչական դատավարություններում էլեկտրոնային ապացույցների վերաբերյալ» 2019 թ. հունվարի 30-ի ուղեցույցը, կետ 3,

[https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680902e0c%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680902e0c%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})

գրկի մրցակցային դատավարության, բնօրինակ ապացույցներ ներկայացնելու, վկաներին կամ փորձագետներին լսելու և ի շահ իրենց ցանկացած նյութ ներկայացնելու կամ հայտարարություն կատարելու իրավունքներից: Տեսահամաժողովները կարող են դյուրացնել նիստերի առավել ապահով պայմաններում իրականացնելը կամ հեռահար կերպով վկաներին կամ փորձագետներին լսելը: Այնուամենայնիվ, սա կարող է ունենալ թերություն այն առումով, որ դատավորն ուղղակիորեն կամ հստակ կարող է չընկալել կողմի, վկայի կամ փորձագետի բառերը կամ արձագանքը¹: Վեճերի լուծման համացանցային (օնլայն) մեխանիզմները, ըստ Եվրոպայի խորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովի, կարող են ուղեկցվել որոշակի, ներառյալ՝ տեխնիկական խնդիրներով՝ անձանց անհավասարությունը համացանցային ռեսուրսների հասանելիության տեսանկյունից, կոնֆիդենցիալության և դատական ակտերի կատարման հարցերը, ուստի ընդգծելի է Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների, հատկապես՝ արդար և արդյունավետ դատաքննության իրավունքների պաշտպանության անհրաժեշտությունը²: Եվրոպայի խորհրդի Արդարադատության արդյունավետության եվրոպական հանձնաժողովը խրախուսել է անգամ արհեստական բանականության գործիքների կիրառումը՝ հիմնական իրավունքների, խտրականության բացառման, անվտանգության և որակի, թափանցիկության, արդարության և անկողմնակալության, օգտագործողի վերահսկողության ներքո գտնվելու սկզբունքների պահպանմամբ³: Նույն հանձնաժողովը «Դատական իշխանության քաղաճ դասերը և դրա առջև ծառացած մարտահրավերները COVID-19 համավարակի ընթացքում և դրանից հետո» հռչակագրում, գտնելով, որ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների արագ ներմուծումը և ավելորդ օգտագործումը կարող են հավասարապես բերել բացասական հետևանքների, նշել է, որ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների լուծումները, ինչպիսիք են առցանց ծառայությունները, հեռավար լսումները և տեսակոնֆերանսները, ինչպես նաև թվային արդարադատության հետագա

¹ Տե՛ս Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհրդի «Արդարադատությունը և տեղեկատվական տեխնոլոգիաները» կարծիք թիվ 14 (2011), ընդունվել է 12-րդ լիագումար նիստին, Ստրասբուրգ, 2011 թ. նոյեմբերի 7-9-ին, կետեր 5, 28, 30:

² Տե՛ս Եվրոպայի խորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովի «Արդարադատության մատչելիությունը և համացանցը. ներուժը և մարտահրավերները», 2015 թ. նոյեմբերի 10-ի թիվ 13918 զեկույցը, <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?fileid=22245&lang=en>

³ Տե՛ս Եվրոպայի խորհրդի Արդարադատության արդյունավետության եվրոպական հանձնաժողովի «Դատական համակարգերում և դրանց միջավայրում արհեստական բանականության օգտագործման վերաբերյալ եվրոպական էթիկական խարտիա», 2018 թ., 3-4 դեկտեմբեր, Ստրասբուրգ, էջ 7, <https://rm.coe.int/ethical-charter-en-for-publication-4-december-2018/16808f699c>

զարգացումը, միշտ պետք է պահպանեն արդար դատավարության հիմնարար իրավունքներն ու սկզբունքները¹:

Ըստ գիտության ներկայացուցիչների՝ դատական գործունեության շրջանակներում արհեստական բանականության ներդրման նպատակն է դրա արդյունավետության բարձրացումն այնպիսի համակարգերի ստեղծմամբ, որոնք հնարավորություն են տալիս ավտոմատացնել գործերի քննության ընթացակարգերը, դատական որոշումներ կայացնելիս ապահովել դատավորի, ինչպես նաև՝ դատական պաշտպանությունն իրացնելիս ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց աջակցությունը²: Հետազոտողների մի մասը գտնում են, որ մարդու փոխարինումն արհեստական բանականությամբ, բազմաթիվ դեպքերում, անշուշտ, օգտակար է, հատկապես, երբ խոսքը գնում է առօրյա աշխատանքի մասին, որտեղ առկա է նաև մարդկանց միջև անհավասարությունը մարդու և մեքենայի միջև անհավասարության փոխարինելու հեռանկարը: Իրավագիտության համար նման իրավիճակն անընդունելի է, ինչի պատճառով էլ վտանգավոր է ինչպես թվային միջավայրի հնարավորությունների թերագնահատումը, այնպես էլ՝ գերագնահատումը³: Արդարադատության իրականացման ընթացքում գոյություն ունի մարդկային գործոն, և դա պետք է պահպանվի, քանի որ արդարադատությունը վերաբերում է մարդկանց և նրանց միջև վեճերին⁴: Վերջին շրջանում կատարված հետազոտությունները վկայում են, որ արհեստական բանականության գործիքների (ChatGPT) կողմից ստեղծված և դատավորների կողմից անմիջապես ընդունված դատական ակտերի մի մասը բողոքարկման արդյունքում չեն հաստատվել, այդպիսով փաստելով, որ նշված գործիքը ռիսկային է սխալ դատավճիռներ կայացնելու տեսանկյունից⁵:

Ներկայում տարբեր երկրներ քաղաքացիական, քրեական կամ վարչական դատավարություններում այս կամ այն չափով ներդրել են արդարադատության էլեկտրոնային տարբեր համակարգեր, ներառյալ էլեկտրոնային փաստաթղթերի ներկայացումը, գործերի կառավարումը՝ այդ թվում դատական նիստերին մասնակցություն՝ դատական նիստերի վիրտուալ դահլիճներում: Էլեկտրոնային

¹ Տե՛ս Եվրոպայի խորհրդի Արդարադատության արդյունավետության եվրոպական հանձնաժողովի «Դատական իշխանության քաղաժ դասերը և դրա առջև ծառացած մարտահրավերները COVID-19 համավարակի ընթացքում և դրանից հետո» հոչակագիրը, սկզբունք 5 (կիրառարդարադատություն):

² Տե՛ս **Бурдина Е.В., Зуева С.В.** նշված աշխատությունը, էջ 222:

³ Տե՛ս **Брянцева О.В., Солдаткина О.Л.** Электронное правосудие в России: проблемы и пути решения:

⁴ Տե՛ս Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհրդի «Արդարադատությունը և տեղեկատվական տեխնոլոգիաները» կարծիք թիվ 14 (2011), ընդունվել է 12-րդ լիագումար նիստին, Ստրասբուրգ, 2011 թ. նոյեմբերի 7-9, կետ 6:

⁵ Տե՛ս **Shilun Zhou**, "Analyzing the justification for using generative AI technology to generate judgments based on the virtue jurisprudence theory", Journal of Decision Systems, 2024 թ., էջ 5-6,

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/12460125.2024.2428999>

արդարադատության իրականացման առաջատար երկրներից է Ավստրիան, որտեղ ներդրվել է հատուկ միասնական ծրագիր, ինչը ենթադրում է դատական գործընթացների ամբողջական ավտոմատացում: Գերմանիայում հայցադիմումները և դրան կից փաստաթղթերը, միջնորդությունները, փորձագիտական եզրակացությունները և այլ փաստաթղթերը, երրորդ անձանց դիրքորոշումները կարող են դատարան ներկայացվել էլեկտրոնային փաստաթղթի ձևով, մինչդեռ դատական ծանուցումների կապակցությամբ էլեկտրոնային հաղորդակցության ձևերը կիրառելի են պետական մարմինների, պաշտոնատար անձանց, նոտարների, փաստաբանների և հարկային խորհրդատուների համար¹: Ղազախստանի Հանրապետությունում ևս գործում են էլեկտրոնային արդարադատության համակարգեր, և քաղաքացիական գործերի շուրջ 90 տոկոսը ներկայացվում է հենց այդ եղանակով, իսկ թղթային եղանակով դատարան ներկայացվող դիմումները պարտադիր սկանավորվում են: Ավելին, դատական համակարգը դարձել է ավելի թափանցիկ, քանզի հնարավորություն է տրվել համացանցի միջոցով ստանալ դատական փաստաթղթերի էլեկտրոնային տարբերակները²: Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում և Մեծ Բրիտանիայում էլեկտրոնային արդարադատության գործիքները կիրառվում են նաև քրեական գործերի քննության ընթացքում: Միացյալ Թագավորությունում գործի ներկայացման և քննության էլեկտրոնային համակարգերը թույլ են տալիս ապացույցները ներկայացնել էլեկտրոնային եղանակով և հեռակա կարգով հետևել դատավարության ընթացքին՝ մուտք գործելով համապատասխան համակարգ: Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում գործերի վարման էլեկտրոնային համակարգը հնարավորություն է տալիս փաստաթղթեր ներկայացնել և առցանց հետևել իրենց գործերի ընթացքին: Շատ դատարաններ օգտագործում են տեսակապի միջոցով դատական նիստերին մասնակցելու հնարավորությունը, որը թույլ է տալիս կողմերին մասնակցել դատական գործընթացներին՝ առանց դատարանի դահլիճում ֆիզիկապես ներկա լինելու³: Էլեկտրոնային արդարադատության գործիքները կիրառվում են նաև Ռուսաստանի Դաշնությունում արբիտրաժային գործընթացներում՝ անկախ դատավարության տեսակից և դատական ատյանից⁴:

¹ Տե՛ս **Бурдина Е.В., Зуева С.В.** նշված աշխատությունը, էջեր 279, 285, 286:

² Տե՛ս **Бурдина Е.В., Зуева С.В.** նշված աշխատությունը, էջեր 302, 303:

³ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքում լրացում կատարելու մասին» սահմանադրական, «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություն և լրացում կատարելու մասին», «Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություն և լրացում կատարելու մասին» օրենքների նախագծերի ընդունման հիմնավորումները:

⁴ Տե՛ս **Кашанин А.В., Козырева А.Б., Курносова Н.А.** Информационные технологии в правосудии: состояние и перспективы. – Москва, 2020, էջ 18,

Այսպիսով, էլեկտրոնային արդարադատության գործիքները լրացուցիչ երաշխիքներ են արդարադատության մատչելիության սկզբունքի գործնական իրացման համար, ավելին, դրանք կարող են նպաստել դատական գործերի առավել արդյունավետ քննությանը, ինչպես դատարանների, այնպես էլ դատավարության մասնակիցների ծախսերի, գործադրվող ռեսուրսների նվազեցմանը, թոթափել դատավորների և աշխատակազմերի ծանրաբեռնվածությունը, սակայն, միաժամանակ դրանք օգտագործման տեսանկյունից պետք է հնարավորինս պարզ, հասանելի և մատչելի լինեն արդարադատություն հայցողների և դատավարության այլ մասնակիցների համար, նրանց չծանրաբեռնեն հավելյալ իրավական և տեխնիկական պարտականություններով, հակառակ դեպքում խոսք չի կարող լինել արդարադատության մատչելիության սկզբունքի գոյության մասին: Ավելին, մեր համոզմամբ, էլեկտրոնային գործիքների կիրառման ընթացակարգային հնարավորությունը կարող է հանդիսանալ դատական պաշտպանության դիմելու ինքնուրույն (այլընտրանքային) եղանակ՝ չբացառելով այլ եղանակով (եղանակներով) դատական պաշտպանություն հայցելու տեսագործնական հնարավորությունները: Նշվածը կարևորվում է հատկապես էլեկտրոնային համակարգերի ներդրման սկզբնական փուլում, երբ դրանց արդյունավետությունը գործնականում փորձարկման ու գնահատման կարիք ունի, ուստի արդարադատության էլեկտրոնային գործիքների միայն աստիճանական ներդրումը կնպաստի համակարգերի խութերի բացահայտմանն ու վերացմանը, դրանց կատարելագործմանը և արդյունավետության ապահովմանը:

Վարչական արդարադատության էլեկտրոնային համակարգը Հայաստանի Հանրապետությունում. վեր հանված իրավական և գործնական խնդիրներն ու դրանք հաղթահարելու հնարավոր ուղիները. էլեկտրոնային արդարադատության կառուցակարգերը վարչական դատավարությունում ներդրվել են դեռևս 2023 թ. դեկտեմբերի 22-ին կատարված փոփոխություններով ու լրացումներով, սակայն դրանք ուժի մեջ մտան միայն էլեկտրոնային համակարգի գործարկման մասին հայտարարությունը Բարձրագույն դատական խորհրդի կողմից 2025 թ. օգոստոսի 15-ին հրապարակելուց հետո՝ օգոստոսի 25-ից¹: էլեկտրոնային արդարադատության

<https://ilr.hse.ru/data/2020/07/14/1597449494/%D0%98%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%8B%D0%B5%20%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B8%D0%B8%20%D0%B2%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%B8%D0%B8.pdf>

¹ Մինչ այդ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում կատարված փոփոխությունների և լրացումների մասով էլեկտրոնային համակարգի գործարկման մասին Բարձրագույն դատական խորհրդի կողմից 2024 թ. փետրվարի 1-ի «Իրազեկում ՀՀ դատարաններում էլեկտրոնային համակարգի գործարկման մասին» հայտարարության հիմքով շուրջ մեկուկես տարի քաղաքացիական դատավարությունն իրականացվում էր նաև էլեկտրոնային համակարգի միջոցով, <https://court.am/hy/news/1700>

իրականացմանն առնչվող առանձին կարգավորումներ են սահմանվել նաև Բարձրագույն դատական խորհրդի կողմից¹, որոնք տարածվում են նաև վարչական դատավարության շրջանակներում ներդրված էլեկտրոնային համակարգի վարման հարաբերությունների նկատմամբ: Այդպիսով, գործարկված կառուցակարգի արդյունավետությունն ու արդարադատության մատչելիության սկզբունքի երաշխավորման տեսանկյունից դրա ազդեցությունը, թերևս, օբյեկտիվորեն վաղ է համակարգային գնահատել, սակայն ներկա փուլում առավել քան կարևորում ենք ներդրված համակարգի գնահատումն ինչպես օրենսդրական երաշխիքների, այնպես էլ տեխնիկական լուծումների ու հազեցվածության տեսանկյունից, ինչը, մեր համոզմամբ, կարող է դրական ազդեցություն ունենալ էլեկտրոնային համակարգի հետագա լավարկման ու կատարելագործման համար:

Իհարկե, վարչական դատավարությունում էլեկտրոնային արդարադատությանը բնորոշ առանձին բաղադրիչներ ներդրվել են շատ ավելի վաղ. դեռևս 2014 թ. հունվարի 7-ից ուժի մեջ մտած ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրքը նախատեսեց էլեկտրոնային փոստով ծանուցման եղանակը, հետագայում սահմանվեց էլեկտրոնային եղանակով փաստաթղթեր ներկայացնելու կարգը², իսկ ավելի ուշ Վարչական դատարանը հնարավորություն ստացավ հաղորդակցության էլեկտրոնային գործիքների՝ միասնական էլեկտրոնային տեղեկատվական համակարգի միջոցով այլ մարմիններից և անձանցից ձեռք բերել գործի քննության համար անհրաժեշտ տեղեկություններ, ինչպես նաև սահմանվեց դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը դատական իշխանության պաշտոնական կայքի միջոցով հրապարակելու կարգը³: Ինչ վերաբերում է 2025 թ. օգոստոսի 25-ից ներդրված էլեկտրոնային համակարգին, ապա այն միտված է դատավարության տարբեր գործընթացների էլեկտրոնային եղանակով կազմակերպմանը (էլեկտրոնային եղանակով գործերի վարումը, փաստաթղթաշրջանառության ապահովումը, դատական ծանուցումների կազմակերպումը, ապացույցների ներկայացումը և այլն), ինչպես նաև՝ հեռակա կարգով գործի ընթացքին հետևելու հնարավորություն ապահովելուն, ինչը կարող է օգտակար լինել հատկապես այն

¹ Տե՛ս Բարձրագույն դատական խորհրդի «Դատարաններում էլեկտրոնային համակարգի վարման և դրանից օգտվելու, ծավալուն էլեկտրոնային ֆայլերի, ինչպես նաև էլեկտրոնային համակարգի միջոցով ներկայացնելու անհնարինությամբ պայմանավորված էլեկտրոնային ֆայլերի ներկայացման կարգը սահմանելու մասին» 2024 թ. փետրվարի 1-ի թիվ ԲԴԽ-8-Ն-4 որոշումը:

² Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություն և լրացում կատարելու մասին» 2017 թ. դեկտեմբերի 21-ի թիվ ՀՕ-8-Ն օրենքի 1-ին հոդվածով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 64.1-րդ հոդվածի լրացումը:

³ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2022 թվականի դեկտեմբերի 23-ի թիվ ՀՕ-583-Ն օրենքի 2-րդ և 5-րդ հոդվածներով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 43.1-րդ հոդվածի լրացումը և 114-րդ հոդվածի 6-րդ մասի փոփոխությունը:

անձանց համար, ովքեր ֆիզիկական, ֆինանսական կամ այլ սահմանափակումների պատճառով չեն կարող անձամբ ներկա լինել դատարանում¹:

Օրենսդիրը 2023 թ. դեկտեմբերի 22-ին ընդունված փոփոխություններով, ֆիզիկական անձանց համար նախատեսելով դատարան դիմելու եղանակի ընտրության հնարավորություն, միաժամանակ իրավաբանական անձանց, անհատ ձեռնարկատերերի, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, վարչարարություն իրականացնող մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, ներկայացուցիչ հանդիսացող փաստաբանների, սնանկության գործով կառավարիչների, արտոնագրված հաշտարարների և նոտարների համար ուղղակի պարտականություն է նախատեսել մասնագիտացված վարչական դատարան դիմել և այլ դատավարական գործողություններ իրականացնել միայն էլեկտրոնային համակարգի միջոցով՝ անկախ տվյալ վարչական գործի շրջանակներում էլեկտրոնային համակարգի միջոցով առնվազն մեկ անգամ որևէ գործողություն կատարած լինելուց կամ չլինելուց: Ընդ որում, եթե ֆիզիկական անձինք էլեկտրոնային համակարգից օգտվելու անհնարինության դեպքում կարող են դատարանին տեղյակ պահել և դատավարական գործողություններն իրականացնել այլընտրանքային եղանակներով, ապա նշված անձինք և մարմիններն ուղղակիորեն զրկվել են այդպիսի հնարավորությունից: Միևնույն ժամանակ, հատուկ վարույթի գործերով (բացառությամբ՝ ընտրական իրավունքի պաշտպանության, կարանտինի պայմաններում օրենքով սահմանված միջոցառումների կիրառման շրջանակներում ընդունված ակտերի իրավաչափության վիճարկման, անհետաձգելի միջամտության որոշման բողոքարկման վարույթներով հայցվորները, ինչպես նաև՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 31.6-րդ, 31.7-րդ, 31.8-րդ, 31.9-րդ գլուխներով նախատեսված գործերով) «գործին մասնակցող անձանց» համար պարտականություն է նախատեսվել դատավարական գործողություններն իրականացնել միայն էլեկտրոնային համակարգի միջոցով: Այսպիսի մոտեցման նպատակը, ըստ էության, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին օրենքի նախագծի ընդունման հիմնավորմամբ որևէ կերպ չի փաստարկվել², հատկապես որ օրենսդրի կողմից ողջամիտ է համարվել նախատեսել, որ առնվազն մոտակա մի քանի տարիների ընթացքում դատավարության ֆիզիկական անձ մասնակիցները պետք է

¹ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքում լրացում կատարելու մասին» սահմանադրական, «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություն և լրացում կատարելու մասին», «Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություն և լրացում կատարելու մասին» օրենքների նախագծերի ընդունման հիմնավորումը:

² Տե՛ս ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին օրենքի նախագծի ընդունման հիմնավորումը:

հնարավորություն ունենան «ընտրել»՝ օգտագործել համապատասխան էլեկտրոնային համակարգերը, թե ոչ՝ հաշվի առնելով վերջիններիս կարգավիճակը, հնարավորությունները և գիտելիքների մակարդակը: Նման պայմաններում, հատուկ վարույթի գործերով սահմանափակելով դատավարության մասնակից ֆիզիկական անձանց կողմից դատարան դիմելու և դատավարական գործողություններ կատարելու եղանակի ընտրության հնարավորությունը, օրենսդիրը, մեր կարծիքով, դատարան դիմելու իրավունքի իրացման նկատմամբ նախատեսել է հետապնդվող նպատակի հետ համարժեք հարաբերակցության մեջ չգտնվող և այդպիսով նաև արդարադատության մատչելիության սկզբունքի բուն էությունը խաթարող սահմանափակում: Մեր այս եզրահանգումը պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ նորմատիվ իրավական ակտերի իրավաչափությունը վիճարկելու, համայնքի ղեկավարի որոշումների և գործողությունների իրավաչափությունը վիճարկելու, դատական կարգով վարչական պատասխանատվության ենթարկելու, անձնական տվյալների պաշտպանության, լիցենզիայի հետ կապված լիազոր մարմնի որոշումների իրավաչափությունը վիճարկելու, կոռուպցիայի կանխարգելման հանձնաժողովի եզրակացությունները փաստի հիմքով վիճարկելու, իրավիճակային հայտարարագիր ներկայացնելու որոշման իրավաչափությունը վիճարկելու վերաբերյալ հատուկ վարույթի գործերով դատավարության մասնակից ֆիզիկական անձինք, այդ թվում նաև՝ հայցվորները (դիմողները) չեն կարող իրացնել դատական պաշտպանության իրենց իրավունքն այլ կերպ, քան ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 11.1-րդ գլխով սահմանված էլեկտրոնային եղանակով: Այս տեսանկյունից որևէ կերպ հիմնավորված չէ նաև օրենսդրի տարբերակված մոտեցումն ընտրական իրավունքի պաշտպանության, կարանտինի պայմաններում օրենքով սահմանված միջոցառումների կիրառման շրջանակներում ընդունված ակտերի իրավաչափության վիճարկման, անհետաձգելի միջամտության որոշման բողոքարկման վերաբերյալ գործերով հայցվոր ֆիզիկական անձանց համար էլեկտրոնային համակարգից օգտվելու ընտրության հնարավորություն նախատեսելը, ինչն առավել ընդգծելի է դարձնում մյուս հատուկ վարույթի գործերով ֆիզիկական անձանց կողմից դատարան դիմելու իրավունքի նկատմամբ կիրառված սահմանափակման անհամաչափությունը:

Դրանից բացի, անհրաժեշտ է նկատել, որ թեև ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 11.1-րդ գլխի 64.3-րդ հոդվածում օրենսդիրը կիրառել է «գործին մասնակցող անձինք» եզրույթը, սակայն ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի ինչպես նշված, այնպես էլ այլ հոդվածներում բացահայտված չէ հիշյալ հասկացության էությունը, ավելին, վարչադատավարական օրենքը կիրառել է «վարչական դատավարության մասնակիցներ» եզրույթը, որպիսիք են՝ կողմերը և երրորդ անձինք, ուստի, նորմատիվ իրավական ակտը մեկնաբանելիս տարընկալումներից խուսափելու, արդարադատությունը կանխատեսելի և արդյունավետ դարձնելու

համար նպատակահարմար է օրենսգրքում կա՛մ օգտագործել արդեն իսկ կիրառված հասկացությունը, կա՛մ տալ նոր օգտագործված հասկացության սահմանումը:

Վերը նշվածից հետևում է, որ 2025 թ. օգոստոսի 25-ից սկսած վարչական արդարադատությունը, ֆիզիկական անձանց նկատմամբ կիրառելի առանձին բացառություններից բացի, կարող է իրականացվել միայն էլեկտրոնային եղանակով: Մինչդեռ, «Դատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգի բնականոն և անխափան աշխատանքը խոչընդոտող գործնականում արձանագրված ոչ եզակի դեպքերը¹, էլեկտրոնային քաղաքացիական դատավարության համակարգի բազմակի խափանումներն առավել քան ակնառու են դարձնում անվտանգային համապատասխան միջավայրի բացակայության պայմաններում միայն էլեկտրոնային գործիքների միջոցով արդարադատություն իրականացնելու խոցելիությունը, և, մեր համոզմամբ, հայրենական օրենսդրության նմանաբնույթ ցանկացած փոփոխություն պետք է ուղեկցվեր համապատասխան տեխնիկական, այդ թվում նաև՝ անվտանգության միջոցառումների իրականացմամբ, դատավարության իրականացման ավանդական եղանակից էլեկտրոնային եղանակների անցնցում անցումն ապահովելու համար համապատասխան համակարգերի աստիճանական գործարկմամբ, դրանց նախնական փորձարկման մեթոդների կիրառմամբ, որոնք կերաշխավորեին էլեկտրոնային համակարգերի անխոչընդոտ աշխատանքը՝ այդպիսով նաև նվազագույնի հասցնելով արդարադատության մատչելիության սկզբունքի արդյունավետ իրացման հնարավոր սպառնալիքները:

Էլեկտրոնային համակարգի միջոցով վարչական արդարադատության իրականացման հիմնախնդիրները նպատակահարմար ենք համարում քննարկման առարկա դարձնել նաև արդար դատաքննության իրավունքի հրապարակայնության բաղադրիչի համատեքստում: Նախ, անհրաժեշտ է արձանագրել, որ ի տարբերություն քաղաքացիական դատավարության, վարչական դատավարության էլեկտրոնային համակարգի պարագայում անկախ հայցադիմումը թղթային եղանակով դատարան ներկայացնելուց, այն դատարանի համապատասխան

¹ «Դատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգի աշխատանքը տևական ժամանակահատվածով՝ շուրջ տասն ամիս, խաթարվել էր, երբ դատավորների միջև համակարգչային ծրագրի միջոցով գործերի բաշխման գործընթացին միջամտելու դեպքի կապակցությամբ հարուցված քրեական գործի շրջանակներում 2021 թ. հուլիսին առգրավվել էին Երևան քաղաքում գտնվող դատարանների սերվերների մուտքի և կառավարման բանալիները: Այնուհետև՝ 2024 թ. հունիսի 28-ին, Դատական դեպարտամենտի վարչական շենքում ջրի արտահոսքի պատճառով համակարգերն սպասարկող սերվերների վնասման հետևանքով մինչև 2024 թ. սեպտեմբերը «Դատալեքս դատական տեղեկատվական» համակարգում տեղեկատվության գեներացման տեխնիկական խնդիրները հանգեցրեցին դատական ակտերը դատական իշխանության պաշտոնական կայքի միջոցով հրապարակելու օրենսդրական պահանջի կատարման անհնարինությանը, ինչն էլ, իր հերթին, դարձավ արդար դատաքննության իրավունքի առանձին բաղադրիչի՝ հրապարակային դատավարության փաստացի սահմանափակման պատճառ:

աշխատակիցների կողմից մուտքագրվում է էլեկտրոնային համակարգ, և հետագա գործընթացներն ապահովվում են նշված համակարգի միջոցով: Միևնույն ժամանակ, որոնման գործիքների միջոցով կատարված մեր ուսումնասիրությունները փաստեցին, որ 2025 թ. օգոստոսի 22-ից հետո «Դատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգում որևէ դատական գործ չի մուտքագրվել, ինչից հետևում է, որ վարչական արդարադատության էլեկտրոնային հարթակից տեղեկատվությունը, առհասարակ, «Դատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգում չի գեներացվում: Ավելին, էլեկտրոնային վարչական դատավարության համակարգում կատարված ուսումնասիրությունների արդյունքում պարզ դարձավ, որ գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը հրապարակման են նշանակվում էլեկտրոնային համակարգի միջոցով¹, որպիսի տեխնիկական լուծումը, մեր համոզմամբ, ուղղակիորեն չի կարող որևէ աղերս ունենալ արդար դատաքննության իրավունքի հրապարակայնության բաղադրիչի գործնական ապահովման հետ: Խնդիրը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ մի կողմից օրենսդիրը սահմանել է դատական ատյանում վարույթը եզրափակող դատական ակտերի (օրենքով կամ Բարձրագույն դատական խորհրդի որոշմամբ նախատեսված դեպքերում նաև այլ դատական ակտերի²) միայն դատական իշխանության պաշտոնական կայքի³ միջոցով հրապարակելու պահանջը, մյուս կողմից անգամ էլեկտրոնային համակարգից օգտվելու հնարավորություն չունեցող ֆիզիկական անձանց վերաբերյալ կայացված գործն ըստ էության լուծող և պարտադիր հրապարակման ենթակա այլ (միջանկյալ) դատական ակտերի հրապարակման համար նախատեսվել է դրանք միայն համակարգի⁴ միջոցով հրապարակելու⁵ տեխնիկական հնարավորությունը⁶:

Հրապարակայնության սկզբունքի ապահովման տեսանկյունից անհրաժեշտ ենք համարում անդրադառնալ ևս մեկ հիմնախնդրի. ինչպես օրենսդիրը, այնպես էլ

¹ Տե՛ս, օրինակ, «Վարչական դատավարության էլեկտրոնային հարթակում» հրապարակված թիվ ՎԴ/18559/05/25, ՎԴ/18544/05/25, թիվ ՎԴ/18427/05/25, ՎԴ/17140/05/25 վարչական գործերը:

² Տե՛ս Բարձրագույն դատական խորհրդի «Դատական իշխանության պաշտոնական կայքում գործի և դրա ընթացքի վերաբերյալ հրապարակման ենթակա տեղեկությունների, այդ թվում՝ եզրափակիչ և այլ դատական ակտերի ցանկը և հրապարակման կարգը սահմանելու մասին» 2021թ. փետրվարի 25-ի թիվ ԲԴԽ-9-Ո-13 որոշումը:

³ «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 18-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատական իշխանությունն ունի պաշտոնական կայք՝ www.court.am

⁴ Տե՛ս «Վարչական դատավարության էլեկտրոնային համակարգ», <https://e-administrativecourt.am/?tab=firstInstance>

⁵ Դատական ակտերի հրապարակման այդ եղանակի մասին տեղեկություն է ներառվել բացառապես Բարձրագույն դատական խորհրդի 2025 թ. օգոստոսի 15-ի հայտարարությամբ:

⁶ Նկատենք, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում 2023 թ. դեկտեմբերի 22-ին կատարված փոփոխությունների և լրացումների ուժի մեջ մտնելուց հետո էլեկտրոնային գործերով «Դատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգում վարույթը եզրափակող և հրապարակման ենթակա այլ դատական ակտերի ամբողջական հրապարակումն ապահովվել է միայն մասնակիորեն:

Բարձրագույն դատական խորհուրդը երաշխավորել են էլեկտրոնային եղանակով վարվող գործի նյութերին, ինչպես նաև նյութական եղանակով ներկայացված փաստաթղթերին ծանոթանալու հնարավորությունը, սակայն չեն կանոնակարգել էլեկտրոնային համակարգի միջոցով դատարան ներկայացված վարչական գործի նյութերը համակարգից դուրս պահպանելու կարգը, որպիսի պայմաններում խնդրահարույց է, թե էլեկտրոնային համակարգից չօգտվող ֆիզիկական անձն ինչ ընթացակարգով կարող է ծանոթանալ էլեկտրոնային եղանակով դատարան ներկայացված կամ Վարչական դատարանի կողմից ստացված գործի նյութերին: Հատկանշական է, որ օրենսդիրը պարտավորեցրել է պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններին, վարչարարություն իրականացնող մարմիններին, դրանց պաշտոնատար անձանց հայցադիմումները դատարան ներկայացնել և դատավարական այլ գործողություններն իրականացնել բացառապես էլեկտրոնային եղանակով, իսկ գործի պահպանման առումով դատարանի կամ դատարանի աշխատակազմի վրա անուղղակի պարտականություն է դրվել ցանկացած փաստաթուղթ պահպանել սկանավորված, սակայն, գործի նյութերը նյութական (թղթային) եղանակով պահպանելու պարտականություն չսահմանելով, ըստ էության, սահմանափակվել է էլեկտրոնային համակարգից չօգտվող ֆիզիկական անձանց դատական գործի նյութերին ծանոթանալու իրավունքի իրացման հնարավորությունը: Գիտության ներկայացուցիչներն այս խնդրի կապակցությամբ առաջարկում են հայելային մոտեցում ցուցաբերել, այն է՝ էլեկտրոնային նյութերը պետք է հասանելի լինեն նույնքան, որքան դրանց ավանդական թղթային ձևերը¹, ինչը, մեր կարծիքով, ողջամտորեն իրագործելի է գործնականում: Հատկանշական է, որ Դատական դեպարտամենտի ղեկավարին հասցեագրված տեղեկատվության հարցմանն ի պատասխան հայտնվել է, որ առաջին ատյանում էլեկտրոնային եղանակով հարուցված քաղաքացիական գործերը պահպանվում են որպես կանոն էլեկտրոնային եղանակով, սակայն որոշ դեպքերում պահպանվում են նաև նյութական (թղթային) եղանակով՝ ըստ անհրաժեշտության²: Նշվածը փաստում է, որ օրենսդրությամբ էլեկտրոնային համակարգի միջոցով ներկայացված գործի նյութերը նյութական (թղթային) եղանակով պահպանելու կարգ սահմանված չլինելու, ինչպես նաև Բարձրագույն դատական խորհրդի կողմից դատարան փաստաթղթերի հանձնման և դատարանների գործավարության այլ կանոններ սահմանված չլինելու, դատարանների գործավարության գործող կանոններով³ էլեկտրոնային եղանակով

¹ Տե՛ս **Слабоспицкий А.С.** նշված աշխատությունը, էջ 104:

² Տեղեկատվության հարցումը ներկայացվել է մինչ վարչական դատավարության էլեկտրոնային համակարգի գործարկումը:

³ «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 166-րդ հոդվածի 10-րդ մասի հիմքով գործում է ՀՀ դատարանների նախագահների խորհրդի «Հայաստանի

փաստաթղթերի ներկայացման առանձնահատկություններ սահմանված չլինելու պայմաններում, դատական գործի նյութերը նյութական (թղթային) կրիչով պահպանելու հարցը, ըստ էության, թողնվել է դատարանի, առավելապես՝ դատավորի հայեցողությանը: Այսպիսով, ինչպես քաղաքացիական, այնպես էլ վարչական էլեկտրոնային դատավարության համակարգերի նկատմամբ կիրառված այս մոտեցումը, մեր կարծիքով, նպատակահարմար է հնարավորինս սեղմ ժամկետում վերանայել:

Այս առումով, պետք է նկատել, որ այլ է իրավիճակը համակարգից օգտվող անձանց դեպքում. վեջիններիս հասանելի են բոլոր դատական գործերը և դրանց առանձին նյութերը՝ անկախ տվյալ գործով մասնակցությունից, ինչը հնարավորություն է տալիս որոշ դեպքերում ծանոթանալ անգամ կողմերի ներկայացրած դատավարական փաստաթղթերին (միջնորդություն, բողոք և այլն)¹, դատարանի բոլոր դատական ակտերին: Նշվածը խնդրահարույց է ոչ միայն արդար դատաքննության իրավունքի հրապարակայնության բաղադրիչի ապահովման տեսանկյունից, քանզի յուրաքանչյուր անձ հնարավորություն է ստանում մասամբ ծանոթանալ իր վերաբերյալ չքննվող ընթացիկ դատական գործերին և դրանց նյութերին, այլև խիստ մտահոգիչ է հատկապես անձնական տվյալների պաշտպանության իրավունքի տեսանկյունից: Էլեկտրոնային համակարգը տեխնիկապես չի ապահովում դրանում անձնական կյանքի տվյալների, կենսաչափական և հատուկ կատեգորիայի անձնական տվյալների, երեխայի անձնական տվյալներ պարունակող դատական ակտերն ապանձնավորված հրապարակելու հնարավորությունը՝ դրանով իսկ առանց իրավաչափ հիմքի հրապարակայնացնելով դրանք համակարգից օգտվող յուրաքանչյուր անձին: Ընդ որում, պետք է նկատել, որ այս առումով «Դատալեքս» դատական տեղեկատվական համակարգը մասնակիորեն հագեցած է համապատասխան տեխնիկական լուծումներով, ավելին, դրանում հատկապես վերջին շրջանում գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը հրապարակվում են ապանձնավորված, և տեղեկատվական տեխնոլոգիաների ներկա զարգացումներին զուգընթաց պետությունը ցանկացած նոր համակարգ գործարկելիս առնվազն պետք է միջոցներ ձեռնարկի արդեն իսկ գործող տեխնիկական գործիքներն ու միջոցները լավարկելու, առավել արդյունավետ ծրագրային լուծումներ մշակելու ուղղությամբ:

Էլեկտրոնային դատական գործի նյութերի նյութական (թղթային) եղանակով պահպանման նպատակահարմարությունը պայմանավորված է նաև դատական

Հանրապետության դատարանների գործավարության կանոնները հաստատելու մասին» 2007թ. դեկտեմբերի 21-ի թիվ 23-Լ որոշումը:

¹ Տե՛ս «Վարչական դատավարության էլեկտրոնային համակարգը», բոլոր գործերով վերաքննիչ և վճռաբեկ վարույթների «Բողոք» դաշտը:

վարույթի հրապարակայնության պահանջի մեկ այլ ասպեկտի, այն է՝ ավարտված դատական գործերին ծանոթանալու՝ յուրաքանչյուր անձի իրավունքի իրացման պետության ստանձնած պարտավորությունների ապահովման տեսանկյունից, որը ոչ միայն բխում է Կոնվենցիայի 6-րդ և Սահմանադրության 63-րդ հոդվածներից, այլև՝ անմիջականորեն նախատեսված է ներպետական օրենսդրությամբ: Էլեկտրոնային համակարգի միջոցով դատական գործերի և դատական ակտերի հրապարակման կապակցությամբ, թերևս, առկա է ևս մեկ համակարգային խնդիր. մասնավորապես գործնականում սահմանափակվում է համակարգից չօգտվող անձանց՝ նույնանման փաստերով այլ գործով դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտում առկա օրենքի և այլ նորմատիվ իրավական ակտի մեկնաբանությունները որպես իրավական փաստարկ վկայակոչելու, ինչպես նաև առնվազն մեկ այլ գործով ստորադաս դատարանի՝ օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտում միևնույն նորմը հակասող մեկնաբանությամբ կիրառված կամ չկիրառված լինելու հիմքով վճռաբեկ բողոք ներկայացնելու իրավունքների իրացումը¹ այդպիսով այս դեպքում ևս հիշյալ անձանց համար խաթարելով օրենքի և դատարանի առջև հավասարության ու հրապարակայնության սկզբունքների գոյությունը:

Անդրադառնալով վարչական արդարադատության էլեկտրոնային համակարգի մատչելիության գործնական խնդիրների գնահատմանը՝ հարկ է արձանագրել, որ էլեկտրոնային հարթակի միջոցով հայց ներկայացնելու համար անխուսափելիորեն անհրաժեշտ է տեխնիկական միջոցների (սարքավորումների), որոշակի ծրագրային լուծումների, նույնականացման քարտի և էլեկտրոնային ստորագրության առկայություն, համացանցային հասանելիություն: Ընդ որում, Վարչական դատարանը հագեցած չէ դատարան դիմելու իրավունքն իրացնելու համար անհրաժեշտ և յուրաքանչյուր անձին հասանելի այդպիսի միջոցներով, ինչը ենթադրում է, որ վարչական դատավարության մասնակիցները էլեկտրոնային համակարգից կարող են օգտվել միայն անձնական միջոցներով: Այլ կերպ ասած՝ դատավարության մասնակիցներն էլեկտրոնային եղանակով դատարան դիմելու իրենց իրավունքը կարող են իրացնել միայն համապատասխան տեխնիկական միջոցների առկայության, դրանցից օգտվելու հմտություններ ունենալու դեպքում կամ այդ նպատակով կրել հավելյալ ծախսեր: Դրանից բացի, ներկա փուլում կարող ենք արձանագրել, որ տեխնիկական լուծումների առումով հնարավոր չէ «Վարչական դատավարության էլեկտրոնային համակարգը» պարզ և մատչելի համարել առնվազն համակարգից օգտվող ֆիզիկական անձանց համար. այն պահանջում է համակարգի գործիքակազմի իմացություն, հակառակ պարագայում ներկայացված հայցադիմումը կարող է չբավարարել հայցադիմումի ձևին և բովանդակությանը ներկայացվող

¹ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 10-րդ հոդվածի 3-րդ մասը և 11-րդ հոդվածի 11-րդ մասը:

պահանջներին՝ հանգեցնելով համապատասխան դատավարական հետևանքների: Իհարկե, Արդարադատության նախարարության կողմից մշակվել և հրապարակվել են համակարգի օգտագործման ուղեցույցներ¹, սակայն առանց դրանց ծանոթանալու, թերևս, համակարգից օգտվելը կարող է դժվարությունների պատճառ դառնալ: Դրանից բացի, վարչական դատավարության էլեկտրոնային համակարգի գործածության տեսանկյունից խնդրահարույց ենք համարում նաև դրանում հայցադիմումը գրառելու և ըստ հայցադիմումի ձևին ներկայացվող պահանջների, առանձին պարտադիր բաժինների՝ «Հայցի էության հակիրճ նկարագրություն», «Փաստ», «Փաստարկ», «Պահանջ» առանձնացումը, քանզի, մեր գնահատմամբ, նշվածը սահմանափակում է հայցվորներին՝ հայցադիմումը ձևակերպել և ներկայացնել բացառապես համակարգի համար ընդունելի ներքին կառուցվածքով և արտաքին տեսքով: Իհարկե, նշված պահանջները բխում են ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 73-րդ հոդվածի 2-րդ մասի պահանջներից, սակայն դրանք սահմանափակում են հայցվորի ազատությունը՝ ըստ անհրաժեշտության հայցադիմումը շարադրել այլ կառուցվածքով: Մեր համոզմամբ, առավել նպատակահարմար էր այս առումով էլեկտրոնային համակարգը հագեցնել դրանով հայցադիմումները ներկայացնելու և ոչ թե դրանք համակարգում կազմելու գործիքներով՝ ապահովելով արդեն իսկ կազմված հայցադիմումը համակարգ ներբեռնելու և դրա միջոցով ներկայացնելու տեխնիկական հնարավորությունը: Ավելին, համակարգի միջոցով դատավարական փաստաթղթերը կարող են կազմվել և ներկայացվել միայն որոշակի տառատեսակներով, իսկ պետական տուրքը վճարելու համար նախատեսված է բացառապես էլեկտրոնային հարթակների միջոցով վճարելու հնարավորություն, ինչը սահմանափակում է այլ եղանակով պետական տուրք վճարելու իրավունքը և առնվազն ենթադրում է ֆիզիկական անձանց դեպքում բանկային հաշվի պարտադիր առկայություն:

Այսպիսով, կարծում ենք, որ էլեկտրոնային համակարգը գործնական կիրառման տեսանկյունից չի կարող բավարարել արդարադատություն հայցող կամ դրան մասնակից անձանց համար պարզ, հասանելի ու մատչելի լինելու չափանիշներին, ուստի նպատակահարմար է մինչ դատավարության էլեկտրոնային եղանակին ամբողջական անցումը հաշվի առնել այդ կապակցությամբ ձևավորված հասարակական պահանջը, ինչպես նաև՝ կատարելագործել վարչական արդարադատության էլեկտրոնային համակարգը՝ իրականացնելով խնդիրների մշտադիտարկում և դրանց արդյունքների գնահատում:

¹ Տե՛ս «Վարչական դատավարության էլեկտրոնային համակարգը», «Վարչական դատարան» էլեկտրոնային համակարգ» օգտվողի ձեռնարկը, տեսաուղեցույցներ, <https://e-administrativecourt.am/guide>

Ինչպես գիտական շրջանակում, այնպես էլ միջազգային տարբեր մարմինների դիրքորոշումներում էլեկտրոնային արդարադատության իրականացման առանձին բաղադրիչների շարքին է դասվել նաև տեսահաղորդակցության միջոցների կիրառումը, մինչդեռ, դրանք դուրս են մղվել մեզանում ներդրված էլեկտրոնային արդարադատության գործիքների շրջանակից: Այս առումով, հատկանշական է, որ դեռևս 2020 թ. մարտին, կորոնավիրուսային համավարակի կանխարգելմանն ուղղված միջոցառումների շրջանակներում դատավարության մասնակիցների մասնակցությունը դատական նիստերին ապահովելու համար Դատական դեպարտամենտի կողմից աշխատանքներ էին իրականացվել յուրաքանչյուր դատարանում դատական նիստերի առնվազն մեկ դահլիճում տեսաձայնային անհրաժեշտ սարքավորումների տեղադրման միջոցով տեսաձայնային հաղորդակցության հնարավորությունն ապահովող համակարգի ներդրմանն ուղղությամբ¹: Ավելին, գործող քրեադատավարական օրենքը նախատեսել է դատարանում տեսահաղորդակցության տեխնիկական միջոցների օգտագործմամբ (տեսակապի միջոցով) անձանց հարցաքննության ընթացակարգեր, որի ապահովման համար ընդհանուր իրավասության և հակակոռուպցիոն դատարաններն ապահովվել են համապատասխան սարքավորումներով: Նշված փորձն առավելապես կարող է նպաստել էլեկտրոնային արդարադատության ներկա համակարգերի շրջանակներում տեսահաղորդակցության միջոցների ներդրման, դրանց ընդունելի եղանակների ընտրության, արձանագրված գործնական խնդիրները կանխատեսելու, դրանք վերացնելու արդյունքում լավագույն արդյունքի հասնելուն:

Եզրակացություն

Մեզանում արդարադատության մատչելիությանը նպաստող էլեկտրոնային, այդ թվում նաև՝ արհեստական բանականության գործիքների ներդրումը, անշուշտ, խրախուսելի է, այդուհանդերձ, դրանք թույլատրելի կարող են լինել միայն դատական պաշտպանության և արդար դատաքննության հիմնարար իրավունքների բոլոր նվազագույն երաշխիքների արդյունավետ իրացումն ապահովելու պայմաններում: Իհարկե, վարչական արդարադատության էլեկտրոնային հարթակի գործարկումից հետո ժամանակ կպահանջվի՝ գնահատելու, թե որքանո՞վ են կատարված օրենսդրական փոփոխություններն ու լրացումները գործնականում իրագործելի դարձնում օրենսդրի հետապնդած նպատակները, որքանո՞վ է այն գործնականում նպաստել դատարան դիմելու ընթացակարգերի դյուրացմանը: Բոլոր դեպքերում, ներկա փուլում կարող ենք արձանագրել, որ վարչական դատավարության

¹ Տե՛ս դատական իշխանության պաշտոնական կայքում 2020 թ. մարտի 23-ին և 25-ին հրապարակված հաղորդագրությունները, էլ. հղումները՝ <https://court.am/hy/news/265>, <https://court.am/hy/news/268>

Էլեկտրոնային համակարգը որոշ ասպեկտներով չի բավարարում Հայաստանի Հանրապետության կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորություններին, իսկ օգտագործման տեսանկյունից այն չի բավարարում արդարադատություն հայցող կամ դրան մասնակից յուրաքանչյուր անձի համար պարզ, հասանելի ու մատչելի լինելու չափանիշներին:

Ավելին, դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրացումը երաշխավորելու տեսանկյունից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների գործադրմամբ ուղեկցվող ցանկացած փոփոխություն նախաձեռնելիս անհրաժեշտ է նախևառաջ ստեղծել հնարավորինս անխոցելի և անընդհատություն ապահովող տեղեկատվական անվտանգային միջավայր, քանի որ այս կամ այն պատճառով էլեկտրոնային համակարգերի բնականոն աշխատանքի ժամանակավոր անհնարինությունը կամ խափանումը ընդհանրապես կարող է հանգեցնել արդարադատության մատչելիության սկզբունքի խաթարման: Հատկապես, որ 2022-2026 թթ. դատական և իրավական բարեփոխումների ռազմավարությամբ ևս կարևորվել է նոր ներդրվող էլեկտրոնային համակարգերի անվտանգության երաշխիքների նախատեսումը և այդ համատեքստում, անվտանգային նկատառումներից ելնելով, ազգային անվտանգության բնագավառում լիազորված պետական մարմնի հետ իրականացվող միջոցառումների կատարումը համաձայնեցնելու անհրաժեշտությունը¹:

Կարծում ենք, սակայն, որ օրենսդրի որդեգրած մոտեցումը կարող է սահմանափակել արդարադատության մատչելիության սկզբունքի իրացումն այն անձանց համար, ովքեր տեխնիկապես հնարավորություն չունեն հայց հարուցել դատարան և այլ դատավարական գործողություններ իրականացնել տեղեկատվական տեխնոլոգիաներից (համակարգիչ, համակարգչային տարբեր ծրագրեր, համացանց, նույնականացման քարտ, էլեկտրոնային ստորագրություն, բանկային հաշիվ) օգտվելու միջոցով: Նշվածն առավելապես վերաբերում է հատուկ վարույթի կարգով քննվող որոշ գործերով դատավարության մասնակից ֆիզիկական անձանց նկատմամբ տարբերակված մոտեցմանը, ինչպես նաև՝ դատավարության մասնակից այլ անձանց (մարմինների) համար այս կամ այն օբյեկտիվ պատճառով էլեկտրոնային համակարգից օգտվելու անհնարինության դեպքում այլ եղանակով դատավարական գործողություններ իրականացնելու հնարավորություն նախատեսված չլինելուն: Մեր համոզմամբ, արդար դատաքննության իրավունքի իրացումն առավել արդյունավետ երաշխավորելու համար նպատակահարմար է վերանայել օրենսդրի այս մոտեցումը:

Միևնույն ժամանակ, հրապարակայնության սկզբունքի երաշխիքների տեսանկյունից հարկ է վերանայել օրենսդրական կարգավորումները՝ դատական

¹ Տե՛ս Կառավարության 2022 թ. հուլիսի 21-ի թիվ 1133-Լ որոշմամբ հաստատված «Հայաստանի Հանրապետության դատական և իրավական բարեփոխումների 2022-2026 թվականների» ռազմավարությունը, բաժին 1:

ակտերի հրապարակման, էլեկտրոնային համակարգից չօգտվող ֆիզիկական անձանց, իսկ ավարտված դատական գործերի դեպքում՝ յուրաքանչյուր անձի համար՝ էլեկտրոնային եղանակով ներկայացված գործով դատական ակտերի և գործի նյութերին ծանոթանալու հնարավորության ապահովման համար՝ համակարգը հազեցնելով նաև անձնական տվյալների ապանձնավորման տեխնիկական հնարավորություններով:

Դրանից բացի, մեր համոզմամբ, արդարադատության մատչելիության սկզբունքի տեսանկյունից նպատակահարմար է ոչ միայն էլեկտրոնային եղանակով դատարանին դիմելու, այլև՝ տեսահաղորդակցության կիրառման հնարավորության ապահովումը, քանզի այն հնարավորություն կտա դատական նիստերն անցկացնել հեռավար եղանակով, խնայել դատարանի գտնվելու վայր հասնելու հետ կապված դատավարության մասնակիցների ռեսուրսները, այդ թվում նաև՝ ծախսերը, ավելին, այդ կերպ հնարավոր կլինի զերծ մնալ դատական նիստերի անհարկի հետաձգումներից և այդպիսով նաև նպաստել գործը ողջամիտ ժամկետում քննելու հիմնարար պահանջի պահպանմանը, գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող տեղեկություններին տիրապետող և այս կամ այն օրյեկտիվ պատճառով դատարան ներկայանալու հնարավորություն չունեցող անձանց որպես վկա ներգրավելու և հարցաքննելու ապահովումը:

Օգտագործված նորմատիվ իրավական ակտերի և գրականության ցանկ

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն (2015 թվականի փոփոխություններով)՝ ընդունված 06.12.2015 թ., ուժի մեջ է մտել 22.12.2015 թ., ՀՀՊՏ 2015.12.21/Հատուկ թողարկում Հոդ. 1118:
2. «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենք, ընդունվել է 07.02.2018 թ., ուժի մեջ է մտել 09.04.2018 թ., ՀՀՊՏ 2018.02.12/10(1368) Հոդ.143:
3. ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգիրք, ընդունվել է 05.12.2013 թ., ուժի մեջ է մտել 07.01.2014 թ., ՀՀՊՏ 2013.12.28/73(1013).1 Հոդ.1186.1:
4. ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, ընդունվել է 09.02.2018 թ., մեջ է մտել 09.04.2018 թ., ՀՀՊՏ 2018.03.05/16(1374) Հոդ.208:
5. Բարձրագույն դատական խորհրդի «Դատարաններում էլեկտրոնային համակարգի վարման և դրանից օգտվելու, ծավալուն էլեկտրոնային ֆայլերի, ինչպես նաև էլեկտրոնային համակարգի միջոցով ներկայացնելու անհնարինությամբ պայմանավորված էլեկտրոնային ֆայլերի ներկայացման կարգը սահմանելու մասին»

01.02.2024 թ. թիվ ԲԴԽ-8-Ն-4 որոշումը, ուժի մեջ է մտել 02.02.2024 թ., միասնական կայք 2024.01.22-2024.02.04 Պաշտոնական հրապարակման օրը 01.02.2024:

6. Բարձրագույն դատական խորհրդի «Դատական իշխանության պաշտոնական կայքում գործի և դրա ընթացքի վերաբերյալ հրապարակման ենթակա տեղեկությունների, այդ թվում՝ եզրափակիչ և այլ դատական ակտերի ցանկը և հրապարակման կարգը սահմանելու մասին» 25.02.2021 թ. թիվ ԲԴԽ-9-Ո-13 որոշումը, ուժի մեջ է մտել 26.02.2021 թ.:

7. Սահմանադրական դատարանի 10.03.2016 թ. թիվ ՍԴՈ-1257 որոշումը, ՀՀՊՏ 2016.03.23/22(1202) Հոդ.238:

8. Կառավարության Հայաստանի Հանրապետության դատական և իրավական բարեփոխումների 2022-2026 թվականների ռազմավարությունը և դրանից բխող գործողությունների ծրագիրը հաստատելու և Հայաստանի Հանրապետության կառավարության 2019 թվականի հոկտեմբերի 10-ի N 1441-Լ որոշումն ուժը կորցրած ճանաչելու մասին» 21.07.2022 թ. թիվ 1133-Լ որոշումը, ուժի մեջ է մտել 29.07.2022 թ.:

9. Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի 28.02.2001 թ. «Նոր տեխնոլոգիաների օգտագործման միջոցով քաղաքացիներին դատական և այլ ծառայությունների էլեկտրոնային մատուցման վերաբերյալ» թիվ (2001)3 հանձնարարականը:

10. Եվրոպայի խորհրդի Խորհրդարանական վեհաժողովի «Արդարադատության մատչելիությունը և համացանցը. ներուժը և մարտահրավերները», 10.11.2015 թ. թիվ 13918 զեկույցը:

11. Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի «Քաղաքացիական և վարչական դատավարություններում էլեկտրոնային ապացույցների վերաբերյալ» 30.01.2019 թ. ուղեցույցը:

12. Եվրոպայի խորհրդի Արդարադատության արդյունավետության եվրոպական հանձնաժողովի «Դատական համակարգերում և դրանց միջավայրում արհեստական բանականության օգտագործման վերաբերյալ եվրոպական էթիկական խարտիա», 2018 թ. 3-4 դեկտեմբեր, Ստրասբուրգ:

13. Եվրոպայի խորհրդի Արդարադատության արդյունավետության եվրոպական հանձնաժողովի «Դատական իշխանության քաղաժ դասերը և դրա առջև ծառացած մարտահրավերները COVID-19 համավարակի ընթացքում և դրանից հետո» հոչակագիրը, սկզբունք 5 (կիբերարդարադատություն):

14. Եվրոպական դատավորների խորհրդատվական խորհրդի «Արդարադատությունը և տեղեկատվական տեխնոլոգիաները» կարծիք թիվ 14 (2011), ընդունվել է 12-րդ լիագումար նիստին, Ստրասբուրգ, 2011 թ. նոյեմբերի 7-9:

15. Բարձրագույն դատական խորհրդի 2019 թ. տարեկան հաղորդումը, էջ 109-110:

16. **Бурдина Е.В., Зуева С.В.** Электронное правосудие: Монография. – Москва, 2021, https://op.raj.ru/pdf/burdina_el_prav.pdf
17. **Слабоспицкий А.С.** Альтернативные элементы электронного правосудия // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Право. 2023. № 4 (55), DOI: <https://doi.org/1017308/law/1995-5502/2023/4/>
18. **Даниелян А.С.** Электронное правосудие в гражданском процессе: понятие, вызовы и перспективы // Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского. Юридические науки. 2023. Т. 9 (75). № 2, <https://cyberleninka.ru/article/n/elektronnoe-pravosudie-v-grazhdanskom-protsesse-ponyatie-vyzovy-i-perspektivy/viewer>
19. **Денисов И.С.** Электронное правосудие как элемент электронного государства, <file:///C:/Users/HP/Downloads/elektronnoe-pravosudie-kak-element-elektronного-gosudarstva.pdf>
20. **Рогожина С.Г., Щербинина Н.С.** Электронное правосудие: сравнительно-правовой анализ // Журнал юридических исследований. Том 5. № 3, 2020.
21. **Казанкова Т.Н.** Проблемы электронного правосудия в России: теоретико-правовой аспект // Теория и история права и государства; История учений о праве и государстве, УДК 34.096; ББК: 67.410, 2022թ., https://www.law-journal.ru/files/pdf/202204/202204_11.pdf
22. **Гаврилов Е.О.** Дискуссионные аспекты и перспективы внедрения электронного правосудия // Bulletin, 2024, <https://cyberleninka.ru/article/n/diskussionnye-aspekty-i-perspektivy-vnedreniya-elektronного-pravosudiya/viewer>
23. **Кашанин А.В., Козырева А.Б., Курносова Н.А.** Информационные технологии в правосудии: состояние и перспективы. – Москва, 2020.
24. **Dory Reili G, Francesc Co Tini**, "E-Justice Platforms: Challenges for Judicial Governance", (2022), 13 (1) International Journal For Court Administration 6, academic article, <https://iacajournal.org/articles/10.36745/ijca.445>
25. **Barry Walsh**, "E-Justice Projects – Distinguishing Myths from Realities", Mexico City, 2011թ.:
26. **Shilun Zhou**, "Analyzing the justification for using generative AI technology to generate judgments based on the virtue jurisprudence theory", Journal of Decision Systems, 2024, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/12460125.2024.2428999>

ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВОСУДИЕ КАК ДОПОЛНИТЕЛЬНАЯ ГАРАНТИЯ ДОСТУПНОСТИ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВОСУДИЯ

Аннотация

В статье «Электронное правосудие как дополнительная гарантия доступности административного правосудия» представлены результаты проведенных автором научно-практических исследований относительно понятия электронного правосудия, минимальных стандартов, преимуществ и недостатков этого института, а также международный опыт.

В данной статье автор представил подробный обзор системы электронного административного правосудия, задействованной в нашей стране 15 августа 2025 года, на теоретическом уровне раскрыл как правовые, так и практические проблемы, связанные с этой системой, а также предложил возможные практические пути их преодоления.

Ключевые слова: правосудие, информационные технологии, электронное правосудие, электронная система, искусственный интеллект, электронный судебный акт, лицо, использующее электронную систему, средства видеосвязи.

E-JUSTICE AS AN ADDITIONAL GUARANTEE OF ACCESS TO ADMINISTRATIVE JUSTICE

Annotation

The article "E-Justice as an Additional Guarantee of Access to Administrative Justice" presents the results of the author's research on the concept of e-justice, its minimum standards, advantages and disadvantages, and international experience.

In this article, the author provides a detailed overview of the administrative e-justice system launched in our country on August 15, 2025, at a theoretical level, examining both the legal and practical challenges associated with this system, and proposes possible practical solutions to overcome them.

Keywords: justice, information technology, e-justice, electronic system, artificial intelligence, electronic judicial act, individual using the electronic system, video communication means.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 26.06.2026 թ., պրվել է գրախոսության 06.07.2026 թ., ընդունվել է տպագրության 08.07.2026 թ.: